

Jana Vacíková

Příběh rodu Homo. Nové dějiny evoluce člověka

DUNBAR, Robin (2009): Praha, Academia, 224 s.

Autorem knihy (v anglickém originále *The Human story. A New History of Mankind's Evolution*, vydáno v roce 2004) je britský antropolog a evoluční biolog, který se specializoval na chování primátů, do nedávna profesor evoluční psychologie na univerzitě v Liverpoolu, nyní vedoucí Institutu kognitivní a evoluční antropologie na oxfordské univerzitě, Robin Ian MacDonald Dunbar. U nás vyšla v češtině jeho kniha *Evoluční psychologie člověka* (DUNBAR, Robin, 2007). V předkládaném textu shrnuje současné poznatky o evoluci člověka a jeho nejbližších žijících i vyhynulých příbuzných.

Publikace je členěna do 7 hlavních kapitol s množstvím podrobněji rozdělených podkapitol. Již z jejich názvů lze usuzovat na čtivá i překvapivá témata. Např. pod názvem "Umění podvádět" se skrývá úvaha o schopnosti manipulovat s informacemi, jež oběť manipulace o dané situaci má, a to nejen u lidoopů, ale dokonce i u opic. Což autor dokládá popisem pozorování chování samice paviána plástíkového, která se věnovala péči o srst osamělého mladého samce ležícího za skálou tak, aby byla neustále „svým“ samcem viděna, a tudíž netrestána za přílišné vzdálení se.

Každou kapitolu uvozuje krátký fiktivní příběh ze života našeho předka, který naznačuje, čím se bude kapitola zabývat. Začínáme krátkým exkurzem do historie pohledu člověka na šimpanze. Autor se pak postupně vypořádává s otázkou vývoje lidského genomu, chůze, kostry, mozku, mysli, agrese a sexu, řeči, písma, hudby a smíchu, kultury, lékařství a náboženství. Popisuje fylogenezi lidského druhu včetně tzv. slepých větví. Hledá výlučnosti lidského rodu, ale i spojitosti s našimi blízkými příbuznými. Otázka,

v čem se od všech ostatních druhů lišíme, zůstává i nadále nezodpovězena, ačkoli autor s nadsázkou uvádí, že se jedná o zamilovanost. Jedno téma je zajímavější než druhé.

Velký důraz je kladen na teorii mysli (představa o mysli jiného jedince, intencionalita) a řešení otázky, zda lze o ní hovořit u některých recentních příbuzných člověka. Autor tuto schopnost připouští u šimpanzů (maximálně ve druhém stupni), neboť gorily a orangutani specifickým testům podrobeni nebyli a opice zcela jistě teorii mysli nemají. Názorným příkladem teorie mysli člověka v šesti stupních je v knize uváděný Jago, který musel předpokládat (1), že mu Othello uvěří (2), že Desdemona touží (3) po někom jiném, jinak by se byl mouřenínovi o něčem takovém ani nezmiňoval. 4. stupeň potřebují diváci, aby to pochopili, 5. je určen pro Shakespearův úmysl, popř. 6. stupeň pro divákův předpoklad o všech těchto myšlenkových pochodech.

Právě schopnost mít ponětí o myšlenkách nebo záměrech ostatních jedinců vlastního druhu umožňuje podle Dunbara vznik a rozvoj dalších lidských aktivit. Podle něj největší selekční tlak na vývoj lidského druhu (a např. jeho mozku) nepředstavovalo vnější okolí, ale ostatní jedinci s jejich nepředvídatelností a zvlášť sociální skupiny.

Uchopit tak rozměrný úkol systematicky je téměř nemožné, a tak i text někdy působí trochu chaoticky, skáče v uvádění jednotlivých příkladů mezi jednotlivými opičími a lidoopími druhy, někdy se jedná o nedoložené spekulace bez přímých odkazů. Např. v úvaze o infanticidě se objeví věta „Mláďata goril prý takový osud stihne zhruba s třicetiprocentní pravděpodobností.“ bez upřesňujícího odkazu. Protože kniha nemá téměř žádný poznámkový aparát, bylo možné odkaz nalézt jedině v bibliografii příslušné kapitoly. Pramenem této informace by mohl být text, který vyšel v *Animal Behavior* v roce 2001 pod názvem „Do gorilla females join males to avoid infanticide? A quantitative model“. Ten se ale zabývá úvahou o nutnosti větších skupin goril, v nichž je infanticida samců třikrát nižší než v případě vrhů osamělých samic. Naopak poslední výzkumy nasvědčují spíše tomu, že infanticida u goril je celkem výjimečný jev, který má více příčin a nejednoznačný scénář.

Ve třetí kapitole, která se věnuje lidské mysli, se objevuje a vysvětluje pojem v odborné literatuře známý jako „Dunbarovo číslo“ (v textu se ale takto nepojmenovává), tedy obvyklá velikost sociální skupiny. Počet jedinců, s nimiž je jednotlivec schopen udržovat alespoň letmé vztahy. Toto číslo je v přímé úměrnosti k velikosti neokortexu. U lidí se jedná asi o 150 jedinců, kteří jsou součástí společenského systému jednoho jedince, a to po celém světě. V páté kapitole, která je zaměřena na vývoj jazyka, navazuje Dunbar překvapivou úvahou o tom, že se u člověka vyvinul společný zpěv a teprve později jazyk k sociálnímu upevnění tak velké skupiny, což se ukázalo jako daleko výhodnější než „grooming“ (péče o srst) ostatních hominidů. Jazyk podle něj až druhotně sloužil hlavně k přenosu informací.

Lidský mozek váží asi 1,2 kg, mozek šimpanze jen 400 g. Člověk je sice větší, ale ne třikrát. Velikost dospělého lidského mozku je důvodem rození tak nedokonalých mláďat a tak dlouhé doby péče o ně. Tato strategie lidského rodu se z dlouhodobého hlediska

„vyplatila“. Dunbar konstatuje, že si ale v podstatě vynutila vytváření stabilních párů a malé faktické rozšíření polygamie, (a to i v oblastech, kde je legální). Tomu podle něj napomáhá mateřský instinkt a zvláštní fenomén zamilovanosti. Dále překvapivě uvádí infanticidu u některých lidských kmenů, např. u Ačajů v Paraguaji, jimž se jednoduše nevyplatí investovat své úsilí do péče o cizího potomka.

Poslední kapitola rozebírá pravděpodobný vznik a význam náboženství. Náboženství je podle Dunbara univerzálním jevem u všech kmenových společenství, která kdy byla objevena. Je výlučně vázáno na lidský druh. Datace prvního náboženství je velmi ošidná, ne-li nemožná. Archeologie může hledat specifické artefakty, ale jak definovat předmět, který slouží k náboženským účelům? Jsou sošky venuší symbolem plodnosti nebo bohyněmi? Náboženství úzce souvisí s vírou v posmrtný život. Tak tedy lze hledat důkazy pohřbívání. Nejstarší hroby byly nalezeny v České republice, v Předmostí a v Dolních Věstonicích na Moravě. Jejich stáří se pohybuje kolem 25 000 let.

Byly sice nalezeny kostry neandrtálců stáří až 50 000 let, ale nálezy z jejich blízkosti (pyl květů, kosti zvířat) nejsou podle Dunbara přesvědčivým důkazem vědomého pohřbívání. Jiné prameny uvádějí důkazy o pohřbívání před 100 000 lety (mousterienské pohřby na Blízkém východě). Na druhou stranu ne všechna společenství své mrtvé v minulosti pohřbívala a dokonce i v současnosti existují kultury, které své mrtvé nepohřbíávají (Pársové vydávají těla napospas mrchožroutům). Víra se přece zaměřuje na nesmrtelnou duši a nestará se o bezvládné tělo. Domnívám se, že není možné ani vyloučit představu, že úcta k mrtvému tělu nemusí souviset bezprostředně s vírou v posmrtný život, ale jedná se o jakousi všeobecnou součást lidské kultury.

Jako perlička pro české čtenáře působí informace na s. 191, která mezi příklady nových sekt období pozdní renesance a protireformace (!) ve střední Evropě uvádí tábority a husity.

Na závěr kniha nabízí podrobnou bibliografii členěnou podle jednotlivých kapitol předkládaného textu. Tam lze najít opravdu velké množství původních anglicky psaných odborných prací. Přehled je recenzentem doplněn o seznam doporučených českých překladů a knih v původním, anglickém znění. Text je dále dokreslen i 6 obrázky a převážně fylogenetickými grafy. Jedná se o velmi čtivou publikaci, Dunbarovo psaní je daleko pedantského akademického stylu. Lze ji doporučit širokému okruhu čtenářů, především těm, kteří si kladou otázku, co dělá člověka člověkem a jak to všechno začalo. Autor nedává jednoznačné odpovědi a neškatulkuje, ale jednotlivosti logicky propojuje a dospívá tak k nečekaným závěrům.

DUNBAR, Robin (2009): Příběh rodu Homo. Nové dějiny evoluce člověka. Praha: Academia.